

3. Копыл О.А. Историко-научный анализ формирования и развития научно-конструкторской школы М.К. Ягеля : Дисс. ... канд. ист. наук. – К., 1998.
4. Оноприенко Ю.И. Системно-информационный подход концепции этногенезиса Л.Н. Гумилева // Стратегія розвитку України : Наук. журн. – Вип. 5 (спецвипуск). – К., 2006.
5. Призваны временем – от противостояния к международному сотрудничеству (к 50-летию КБ «Южное») / Под ред. С.Н. Конюхова. – Д., 2004.

Анотація

У статті розглядаються сучасні моделі наукових, науково-конструкторських і науково-технічних шкіл, умови їх створення та їх особливі ознаки. Проблема створення та особливі ознаки науково-технічних шкіл розглядається на прикладі науково-технічної школи Н.Ф. Герасюти – школи балістики й динаміки польоту ракет. Для дослідження цього питання вперше застосовується термінологія пасіонарної теорії етногенезу – етнології.

Summary

The paper deals with contemporary models of scientific, research-and-development and scientific-and-technical schools, conditions of their formation and their characters. The issue of origination and formation of scientific-and-technical schools is considered on the example of scientific-and-technical school of N.F. Gerasjuta, namely, school of ballistics and dynamics of rocket flight. For investigation of this problem, terminology of passionary theory of ethnogeny from the historical science about ethnoses (ethnology) is used for the first time.

УДК 930.1:303.446.4

Н.М. Чермошенцева

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ІСТОРІЇ ПІВДЕННОЇ УКРАЇНИ В ПРАЦЯХ С.Я. БОРОВОГО

У науковій спадщині С.Я. Борового значне місце займають дослідження з історії Південної України. Для більшості з них характерним є міждисциплінарний підхід, адже Саул Якович майже завжди працював на межі кількох наук: історія, економіка, джерелознавство, літературознавство, історіографія тощо. Утім, використовуючи тематичний принцип, праці вченого, що присвячені південноукраїнському регіону, можна поділити на три великі умовні групи: 1) студії з соціально-економічної історії регіону; 2) соціокультурні дослідження вченого; 3) історіографічні та джерелознавчі студії.

В статті подається огляд результатів досліджень історика, присвячених соціокультурній історії Південної України та окреслюються перспективи для їх подальшого використання.

Поняття соціокультурної історії охоплює надзвичайно широке коло людської діяльності і вміщує в себе господарчу діяльність, торгівлю, культурне життя, мистецтво, науку, архітектуру, політику тощо. В дослідженні минулого не може бути різних вододілів та будь-який поділ в даному випадку буде умовним. Втім, може змінюватись фокус дослідження. В своїх працях С.Я. Боровий приділяв увагу суспільно-політичній, етнічній історії регіону, його культурному та соціальному життю, досліджував історію книги та бібліотечній справі тощо.

Головним об'єктом соціокультурних досліджень Саула Яковича була Одеса ХІХ – початку ХХ ст. В цей час місто грало помітну роль в культурному та суспільно-політичному житті Росії та України. Одеса була центром Південноукраїнського

регіону і в ній було сконцентровано все специфічне і нове, що було характерним для Південної України тих часів: "новий тип" економіки (використання найманої праці, розвиток капіталізму), "новий тип" культури (багатонаціональний склад населення, ліберальність, толерантність) та "новий тип" людини – громадянина Півдня, людини вільної в багатьох значеннях [1, с.195; 2, с.168].

Говорячи про Південну Україну в соціокультурному контексті вважаємо, що для С.Я. Борового важливою характеристикою був волелюбний образ цього регіону. Вчений вважав, що Південна Україна це своєрідна зона свободи, свободи не тільки від кріпацтва, а й свободи думки та поглядів. Активне, прогресивне суспільне життя він пояснював особливостями соціально-економічного розвитку регіону: швидкі темпи зростання населення, посилення тенденцій розвитку фермерських господарств, розвиток капіталізму, використання найманої праці, намагання покріпачених селян знайти волю на цих територіях тощо.

Окрему роль дослідник відводив багатонаціональному складу населення, що надавало регіону культурної яскравості та "галасливості" [3, с.43].

Важливою характеристикою, що також створювало образ Одеси та Південної України, з точки зору С.Я. Борового, був зв'язок з Європою (своєрідна "європейськість" регіону). Але, із зрозумілих причин, ця думка науковця спостерігається в його роботах у прихованій формі (вченого звинувачували в космополітизмі, а порівняння з Європою або зазначення її впливів могло коштувати не лише кар'єри, але й життя). Утім, весь його виклад історії розвитку міста свідчить про існування таких зв'язків та впливів. Так, будучи знаним пушкіністом, Саул Якович часто вдавався до "хитрощів" і використовував цитати відомого (визнаного владою) поета, підтверджуючи ними свої думки: "Там всё Европой дышит, веет. / Всё блещет Югом и пестреет» [3] та «Одесса город европейский, вот почему здесь русских книг не водиться» [3, с.43; 4, с.146].

Підтвердженням того, що багато людей знаходились під впливом передових ідей свого часу, вчений вважав, наприклад, популярність друкованого органу революційної демократії «Современник». Одеса та Херсонська губернія посідали перше місце у Росії по кількості осіб, що виписували це періодичне видання, поступаючись тільки столицям імперії – Санкт-Петербургу та Москві [1, с.197; 4, с.157].

У більшості своїх праць, присвячених Одесі, вчений підкреслює репутацію міста як "демократичної республіки", "міста карбонаріїв". Для царської влади Одеса була одним із головних центрів змовників. Джерело такого образу науковець вбачав у великому відсотку в місті біглих кріпаків, існування таємних гуртків, зібрань "волелюбців". Також важливим був вплив учасників декабристських організацій, які часто відвідували Одесу, серед яких були П. Пестель, М. Орлов, Сергій та Матвій Муравйови-Апостоли, П. Пуцин та багато інших. С.Я. Боровий вважав, що вони не могли ідеологічно не вплинути на тих, з ким спілкувались в Одесі. Переважну роль в цьому Саул Якович безперечно віддавав О.С. Пушкіну, чиї твори переписувались та розходились по Одесі ще до його приїзду в місто [5; 6, с.432-435].

Досліджуючи суспільно-культурне життя міста С.Я. Боровий виділяв офіційну Одесу, що була представлена чиновниками, поміщиками, купцями і т.п. та Одесу прогресивну. Вченого безперечно цікавила остання.

У своїй роботі «Колокол» и общественно-политическая жизнь Одессы в годы первой революционной ситуации» (1974) вільний дух міста вчений розглядав через призму аналізу «Одеського вісника» та його опонента «Journal d'Odessa». Дослідник зупинив свою увагу на діяльності «Одеського вісника» під керівництвом М. Пірогова (1858-1859). Зробивши огляд статей, які свідчили про демократичний дух видання, С. Боровий вважав, воно було одним з найпередовіших легальних часописів Росії. Так дослідник підкреслює, що на сторінках «Одеського вісника» обговорювались та

дискутувалися питання які торкалися багатьох злободенних проблем свого часу: жіночого виховання, охорони здоров'я, жалюгідного бюджету простого робітника та пишності балів заможних станів населення і т.ін. Протилежні погляди транслиювалися газетою «Journal d'Odessa». На думку вченого, це був своєрідний рупор консервативної частини населення. Саул Якович першим проаналізував полеміку цих газет і вважав її характерним явищем суспільно-політичної боротьби другої половини XIX ст. [1, с.196-199].

Крім, того у цій розвідці вчений розглянув роль Герцена та Огарьова у створенні "шумної" Новоросії та Одеси. На основі архівних матеріалів та мемуарів сучасників подій С.Я. Боровий прослідкував шлях «Колокола» в регіоні та місті, від жорсткої цензури до майже вільного стану. Вчений навів данні, що це лондонське видання продавалося навіть в м. Каховка Херсонської губернії. Одночасно вчений подав аналіз досить ліберального відношення адміністрації до цього видання, зокрема, новоросійського генерал-губернатора графа О.Г. Строганова, що ніяк не пов'язувалось із його негативною характеристикою в радянській науковій літературі [1, с.202-204]. Так, отримавши докази причетності І. Міницького до таємної діяльності «Колокола» в Одесі, генерал-губернатор не вдається до рішучих дій, що на думку вченого свідчить не тільки про особливу позицію графа, а й про загальну кризу в керівництві країни [1, с.202-206].

На відміну від більшості робіт з суспільно-політичної історії тих часів, що акцентували переважно на класовій боротьбі, статті С. Борового відрізняються намаганням висвітлити історичне тло, "вжитися" у події, проникнути в дух часу на основі дослідження розповсюджених ідей та поглядів. Саме тому героями його досліджень часто стають не тільки відомі постаті епохи, а й прості люди, які це тло створюють: студенти, викладачі, редактори газет, суспільні діячі та ін. В результаті, ми маємо можливість побачити те інтелектуальне коло в якому народжуються, розповсюджуються, трансформуються та розвиваються ідеї, обговорюються актуальні питання життя: відміна кріпосного права, положення робочих, проекти реформування місцевого управління тощо.

Так, у розвідці «Миницкий и Вегелин», С.Я. Боровий знайомить нас із двома громадськими діячами Одеси середини XIX ст., таємними кореспондентами О. Герцена. Іван Федорович Міницький був старшим викладачем гімназії при Ришельєвському ліцеї. Саме він був одним з найбільш активних співробітників «Одеського вісника» [1, с.199]. Вчений аналізує його суспільну діяльність та творчість, одночасно пов'язуючи її із загальною ситуацією у світі одеської преси. Особливу увагу він приділяє аналізу ідей викладених у пропагандистських статтях діяча в «Одеському віснику».

Окремо С. Боровий зупинився на діяльності та суспільній позиції О.І. Вегеліна, який також був одним із таємних кореспондентів О. Герцена. Таким чином, вчений, так би мовити, вводить в науковий обіг нову постать. Адже в найбільш ґрунтовній та відомій в 1960-70-ті роки монографії Н.Я. Ейдельмана «Тайные корреспонденты «Полярной звезды» ім'я О. Вегеліна зовсім не згадується.

Олександр Іванович Вегелін був помічником завідувача «Компанії Одеського закладу штучних мінеральних вод». Вчений характеризує його як людину ліберальну, відомого в Одесі філантропа, одного із організаторів інтелектуальних зустрічей місцевої світської публіки. Також вчений наводить документальні підтвердження зв'язків Вегеліна з Герценом [7, с.197-200]. Дослідник, аналізуючи діяльність цих двох діячів, показав приклад суспільного життя одеських інтелектуалів "другого плану", діяльність яких часто прихована за визначними історичними посталями та подіями.

Важливою складовою у волелюбному образі Одеси, що репрезентував С. Боровий, був розвиток тут декабристського руху. Чимало представників прогресивної інтелігенції Одеси 20-х років XIX ст. були охоплені світом

декабристських ідей та прагнень. У своєму дослідженні вчений показав, що саме з цими людьми був пов'язаний відомий польський поет А. Міцкевич під час свого перебування в Одесі в 1825 р.

Працю С.Я. Борового «Мицкевич накануне восстания декабристов. Одесский период жизни А. Мицкевича (февраль-ноябрь 1825 г.)» можна вважати своєрідною невеликою монографією. Ще в 1948 р. С.Я. Боровий закінчив роботу, але друком ця праця вийшла лише у 1956 р. на сторінках «Литературного наследства» (т.60).

Структура роботи складається із вступу, шести розділів, висновків, додатків та приміток. Основними джерелами, що використовував автор були матеріали Одеського обласного архіву, листи, мемуари, офіційні документи. Деякі з архівних матеріалів публікувались вперше. Окрему увагу слід приділити приміткам, що являють собою не просто список використаних джерел та літератури, а є окремим бібліографічним дослідженням, що характерно для багатьох робіт вченого.

С.Я. Боровий не змінює своїй традиції використання джерел іноземними мовами, в першу чергу польською. Він подає ґрунтовний огляд польської історіографії стосовно питання одеського періоду життя Міцкевича.

Працю написано у зрозумілому, приємному для читання стилі, що загалом притаманний роботам вченого. Стаття насичена цікавими художніми образами: портретами А.Міцкевича у різні роки життя, автографами його листів, титульними сторінками його книг з пам'ятними написами, різними видами Одеси 20-30-х років ХІХ ст.

Одним із головних завдань, що ставив перед собою С.Я. Боровий, було дослідити не особисту, приватну біографію поета в одеський період його життя, як це робилося раніше, а привернути увагу читачів до історичних обставин життя поета в Одесі через розкриття його суспільних зв'язків із представниками російських та польських течій [6, с.411-415].

Хронологічно вчений розпочав дослідження з 23 жовтня 1823 р., коли Адама Міцкевича було заарештовано в Вільно по звинуваченню в організації таємного патріотичного гуртка філоматів. Звільнившись через рік Міцкевич міг обирати місце свого подальшого перебування, але лише за межами польських губерній. Поет обрав Одесу. Однією з причин такого вибору С. Боровий вважав відому репутацію Одеси як міста із дуже жвавим культурним життям, одного з центрів опозиційних настроїв. Важливим також було наявність учбового закладу (Ришельєвського ліцею) попечителем якого був граф Іван Осипович Вітт, поляк за походженням.

С.Я. Боровий розглянув історичну ситуацію в Одесі під час перебування поета в місті. Окремий розділ він присвятив опису життя одеського ліцею. На основі документів, споминів, листів розкрив погляди викладачів та ліцеїстів. Автор навів цікаві та цінні факти про історію закладу, його організацію, керівництво та навіть про зовнішній вигляд самої будівлі [6, с.423-432].

Через призму одеського оточення А. Міцкевича вчений подав характеристику міста як одного з центрів змовників, чим воно привертало увагу Олександра І та Миколи І. Свідченням росту опозиційних настроїв в Одесі вчений вважав розповсюдження "політичних дебатів" в масонських ложах. Існування таємних гуртків, розвиток ліберальної преси ще раз підтверджували "гомінливу" репутацію міста. Свої висновки щодо волелюбного образу Одеси С.Я. Боровий повторював та розвивав у своїх подальших роботах присвячених суспільно-політичній та культурній історії міста [1; 5; 4].

Але Одеса мала не тільки прогресивне обличчя. В розділі «А. Мицкевич под политическим надзором» С.Я. Боровий проаналізував діяльність осіб та установ які слідували за поетом та були прикладом офіційної, чиновницької Одеси. Тут з'являються постаті виконуючого обов'язки директора Ришельєвського ліцею

Дудровича, виконуючого обов'язки градоначальника Могилевського, поштмейстера Македонського, генерала Вітта [6, с.445-454].

С.Я. Боровий дослідив одеський епізод біографії А. Міцкевича не сам по собі або у зв'язку з приватним життям поета, як це робилось раніше, а через зв'язки з представниками російської інтелігенції та невеликого гуртка польської інтелігенції в Одесі, де були поширені прогресивні думки [6, с.438-445]. Все це вчений відобразив на цікавому історичному фоні перед повстанням декабристів. До того ж Саул Якович подав аналіз впливу декабристських ідей не тільки на А. Міцкевича, а й на новоросійську інтелігенцію, чим розширив уявлення про тогочасний світ ідей в Одесі та Новоросії.

З ранньої юності, життя Саула Яковича було пов'язано з архівами, бібліотеками та книгою, як такою. Це був світ який вчений знав досконально. Отже, не дивно, що згодом постала низка робіт пов'язаних з дослідженням бібліотечної справи, з історією періодичних видань і, врешті-решт, з історією книги. Роботи вченого з цієї тематики мали різний характер: інформаційний, популяризаторський (статті в газетах), бібліографічний, джерелознавчий тощо. Прикладом останнього може слугувати стаття С.Я. Борового «Армянская газета в Одессе. К истории издания «Вестник Армении» (1919-1920 гг.)». В ній вчений привертав увагу читачів до одного періодичного видання, яке на його думку може виступати в якості джерела з історії вірменського народу в СРСР у роки громадянської війни. Дослідник не тільки розглянув історію газети, а й зобразив історичну ситуацію в якій виходила газета: це і антантівська інтервенція, і радянська влада, і денікінці. Отже, вихід газети у такий складний час вже сам по собі факт неординарний. Вчений подав аналіз та еволюцію змісту видання (всього 27 номерів). Так, у газеті висвітлювалась політична ситуація в країні та зв'язок з вірменським питанням. В той же час приділялася увага культурному та суспільному життю вірменів в Одесі (наприклад, діяльність одеського вірменського комісаріату) [8, с.294-298].

С.Я. Борового можна з легкістю віднести до типу "вченого-ерудиту". Це достатньо поширений тип серед учених для якого характерні великий запас знань у своїй галузі, знання іноземних мов, чудова пам'ять, здатність до узагальнень та ін. [9, с.291].

Утім, Саулу Яковичу була притаманна і "наукова інтуїція". Можна робити узагальнення, складні порівняння, використовуючи всі свої знання, але залишатись на рівні характеристики та простої констатації. С.Я. Боровий же, навпаки, завжди уникав простої констатації. Він не просто характеризував матеріал, а чітко окреслював проблеми дослідження тої чи іншої теми, розкривав перспективи подальшого дослідження, вказував основні напрямки та визначав шляхи розв'язання проблеми.

Так, справжнім відкриттям було ознайомлення читачів з "книжковою історією" міста. Вчений вважав, що написання повної систематизованої "книжкової історії" ще в майбутньому. С. Боровий зазначав, що це обов'язково повинно статись, адже історія книги та книжкової справи є важливою складовою культурної та суспільно-політичної минувшини. Саме такі дослідження допоможуть побачити особливі яскраві риси минувшини в багатьох аспектах та кольорах, що неможливо прослідкувати через інші джерела. Але на той час (кінець 1960-х) подібних спеціальних досліджень не проводилося.

У 1967 р. у збірнику «Книга. Исследования и материалы» вийшла стаття С.Я. Борового «Книга в Одессе в первой половине XIX ст.». В цій роботі вчений поставив перед собою не тільки дослідницькі, а й методологічні задачі. Історик запропонував можливі складові дослідження "книжкової історії" будь-якого міста. По-перше, це дослідження створення, оформлення та розповсюдження рукописної та друкованої книги міста. По-друге – аналіз складу місцевої книжкової продукції.

Важливою складовою подібних досліджень, на думку історика, є аналіз ролі книги в суспільному, політичному ідеологічному та інтелектуальному житті міста [4, с.145].

Умовно працю можна поділити на дві основні частини. Перша – присвячена дотипографській історії книги. Вчений зазначив, що для цього періоду було характерно розповсюдження книжкової торгівлі, в основному іноземними та неросійськомовними виданнями, зокрема єврейськими. Також для цього часу було притаманно створення в Одесі бібліотек та інших центрів збирання книг, найціннішими з яких були особисті зібрання. В другій частині С.Я. Боровий безпосередньо дослідив історію одеської типографської книги, адже перетворення Одеси в значний культурний центр робило неминучим створення умов для регулярного друку книг. Автор висвітлив появу типографій, подав аналіз складу книжкової продукції Одеси. В цьому контексті автор звернув увагу й на історію зародження одеських газет. Подав аналіз їх змісту та ролі у суспільному житті міста [4, с.151-157].

Утім, вчений не тільки подав історію розвитку книжкової справи в Одесі у хронологічному порядку, він простежив зв'язок з загальною політичною та суспільною ситуацією в Російській імперії. Найяскравішим прикладом тут може слугувати складна доля єврейського книгодрукарства. Так, в дусі та рамках загальноросійського єврейського законодавства, царський уряд встановив так звану єврейську типографську монополію. Протягом двадцяти п'яти років, починаючи з 1863 р., єврейські книги дозволялося друкувати тільки двом типографіям в імперії: у Вільно і в Житомирі [4, с.158].

Але у своїй роботі науковець простежив і зворотній зв'язок: вплив розвитку книжкової справи та ідей, що транслювались через популярні книги на суспільство, а зокрема на інтелігенцію. Так, він висвітлив широке розповсюдження в Одесі революційних творів Пушкіна та Радищева, що таємно передавались у рукописному вигляді. До того ж, на кінець 20-х років XIX ст. бібліотеки не могли задовольнити попит на книгу, і при книжкових магазинах створюються "кабінети читання" або "бібліотеки читання". В роботі С. Боровий подав аналіз каталогів цих бібліотек. Окрему увагу вчений приділив "бібліотеці читання" при книжковому магазині Н. Клочкова. В каталог цієї бібліотеки, через п'ять років після повстання декабристів, були включені декілька книг, авторами яких були письменники-декабристи. Вчений доводить, що ці видання спеціально були включені у каталог, адже на них був великий попит, про що свідчить висока залогова ціна на ці книжки. Також С.Я. Боровий вперше показав зв'язок "кабінету читання" з представниками інтелектуальної прогресивної Одеси [4, с.148-151].

Зображуючи суспільно-культурне життя Одеси, вчений ніколи не забував про бібліотеки. Саме ці установи він вважав не тільки одними з важливих культурних центрів, а й активним фактором формування інтелектуального та суспільного життя.

У двадцятирічному віці С.Я. Боровий поступив на службу в Єврейську Академічну бібліотеку ім. Менделе Мойхер-Сфоріма, де займав посади старшого бібліотекаря (1922-1923), завідуючого науковим відділом (1924-1926) і певний час виконував обов'язки завідувача бібліотеки. Згодом Саул Якович став першим істориком цієї установи [10], реконструювавши історію її створення у статті «Одеська академічна бібліотека ім. Менделе-Мойхер-Сфоріма (С. Абрамовича)» (1926) На той час Академічна бібліотека була визнана центральним єврейським книгосховищем (після ленінградського). Вчений дослідив історію бібліотеки, подав цікаву інформацію про книжкові зібрання з яких складався бібліотечний фонд. Відзначив значення закладу для України, адже тут вповні було представлено продукцію старих єврейських типографій України, в тому числі і бібліографічні раритети [11]. В статті відчувається велика зацікавленість та повага вченого до книги, до бібліотеки.

Науковець з любов'ю описує діяльність щодо збирання та систематизування книжкових зібрань, створення каталогів тощо.

Знайомство з бібліотечним світом та відображення його у своїх роботах, продовжувалося і в Одеській центральній науковій бібліотеці, куди Саул Якович був прийнятий на посаду асистента, а закінчивши аспірантуру при бібліотеці, залишився тут працювати. Так Я. Боровий став одним із хранителів традицій бібліотеки, неодноразово виступав в якості співавтора видань присвячених історії цього закладу, писав та видавав окремі статті. Крім того вчений створив теоретичну працю «Наукова бібліотека в сучасних умовах» і до Великої вітчизняної війни був єдиною людиною на Україні, що мала наукову ступінь по книгознавству. В дисертаційній роботі С.Я. Борового, присвяченій розвитку бібліотечної справи в СРСР, дослідник розглянув шлях бібліотеки (*узагальнююча назва – Н.Ч.*) "від пасивного книгосховища до активно – працюючої наукової установи" [12, с.63]. В праці вчений навів співставлення розвитку бібліотечної справи в Україні та у деяких зарубіжних країнах. Одним з головних завдань бібліотек вчений вважав, відповідати вимогам часу і брати активну участь в суспільному житті. "Бібліотеку, що концентрує на своїх полицях матеріалізоване знання та досвід людства, покликано до активної діяльності", – ця думка проходить через всі статті вченого, що присвячені бібліотечній справі.

Часто в працях С.Я. Борового піднімається питання щодо провінційності Одеси, а скоріше бажання довести, що Одеса – це не провінція, особливо в культурному та науковому відношенні. На думку вченого, Одеса перестала бути провінцією, з бібліотечно-книжкової точки зору, після отримання такої преференції як "обов'язковий екземпляр" для Одеської державної наукової бібліотеки. Отже, тепер один примірник книг та журналів, що виходили в Радянському союзі, надсилалися до бібліотеки для поповнення фондів. Це було важливою подією не тільки для розвитку закладу, а й для всього культурного життя міста [3, с.95-96].

Для дослідження інтелектуальної минувшини будь-якого регіону або міста дуже важливим є дослідження, так би мовити, інтелектуальних центрів. Часто такими центрами стають вищі навчальні заклади. Але не завжди, бо історія та атмосфера навчальних установ також може досить різнитись.

На початку 1920-х років в Радянській системі освіти існувала практика навчання студентів в декількох вузах одночасно. У своїх споминах вчений пригадував своє навчання в Одеському інституті народного господарства та в Археологічному інституті. Останній він згадував з теплотою та присвятив історії його створення та діяльності окрему статтю «К истории создания Одесского археологического института и его археографического отделения» (1979). Появу статті пов'язуємо з впливом навчання на духовний розвиток вченого, дружба з одним із засновників інституту Ю.Г. Оксманом та ін. В той же час, цією розвідкою вчений заповнював певну прогалину в історії історичних установ України, адже в найсучаснішій на той час спеціальній праці про установи історичної науки, відомості про інститут були відсутні [13].

Отже, на основі архівних матеріалів С.Я. Боровий реконструював історію закладу на фоні господарської руїни та водночас культурного піднесення 1920-х рр. Багато епізодів автор відтворив використовуючи власні спомина, адже деякі відомості не збереглися в архівах, наприклад, список викладацького складу інституту, повний список студентів тощо. Тим більше, що лише за архівними справами важко розгледіти атмосферу не лише закладу, а й епохи взагалі. Навчання в інституті дуже захоплювало молодого дослідника. Також слухачами були у майбутньому відомі вчені: літературознавці М.П. Алексеев та С.М. Брейтбург, історики І.М. Троцький, Є.В. Сказін, Н.Л. Рубінштейн та інші. Дослідник довів, що не дивлячись на короткий термін існування цього закладу, він зробив свій внесок у розвиток археології та археографії [14, с.96-101].

Вважаємо, що одним із надбань С.Я. Борового у соціокультурних дослідженнях є створення образу Одеси та Південної України, як регіону, в якому розповсюджені прогресивні та ліберальні ідеї, для якого характерний волелюбний дух. У своїх роботах вчений висвітлив причини цього явища: економічні (розвиток капіталістичних відносин), суспільні (вплив декабристських ідей на інтелігенцію), культурні (зв'язок з Європою, мультикультурність) та ін. Важливою складовою в цих дослідженнях були роботи присвячені визначним персоналіям, чиї імена були пов'язані з Одесою. Серед них: А. Міцкевич, О. Пушкін, О. Герцен та ін. Але не тільки значні постаті цікавили вченого. Вчений намагався відобразити інтелектуальне тло епохи та людей, що його створювали: студентів, викладачів, редакторів газет, суспільних діячів. В своїх дослідженнях вчений приділяв увагу історії інтелектуальних та культурних центрів, зокрема, бібліотек та навчальних закладів. Втім, вчений не просто констатував хід подій та описував тогочасну дійсність. Його роботи, присвячені соціокультурній історії Півдня, є актуальними з огляду на розвиток інтелектуальної історії або "нової культурно-інтелектуальної історії". Предметом інтелектуальної історії є не тільки історія досягнень людського інтелекту (результатів інтелектуальної та творчої діяльності), але історія цієї діяльності, те культурне середовище в якому вона відбувається, історія розповсюдження та сприйняття нових знань [15, с.106].

В цьому контексті актуальними є вивчення вченим історії ідей, що рухали людьми минулого, зокрема прогресивних, ліберальних та "проєвропейських", які набули популярності на Півдні України в ХІХ ст. Також вчений приділяв свою увагу процесу формування громадської думки південноукраїнської інтелігенції, в якому не останню роль грали громадські діячі другого плану. Актуальним залишається й вивчення розвитку інтелектуальної сфери, що знайшло своє відображення в статтях С. Борового присвячений дослідженню історії книги, навчальних закладів, бібліотек тощо.

З огляду на зростаючий інтерес і розуміння важливості вивчення історії регіонів України, як джерела для побудови загальноукраїнської історії та інтеграції її у всесвітню, праці С.Я. Борового стають у нагоді, не тільки як приклад певної історіографічної традиції, а й як джерело перспективних напрямків дослідження (зокрема, інтелектуальна історія) у різних сферах регіоналістики.

Джерела та література

1. Боровой С.Я. «Колокол» и общественно-политическая жизнь Одессы в годы первой революционной ситуации // Революционная ситуация в России. 1859-1861 гг. – М.: Наука, 1974. – С. 194-206.
2. Шушлянникова Н.В. Соціокультурна історія Херсонщини кінця ХVІІІ – початку ХХ ст. за наративною літературою : дис. ... канд. іст. наук. – Херсон, 2002. – 213 с.
3. Боровой С.Я. Одесса: К 150-летию со дня основания // Исторический вестник. – 1944. – №5-6. – С. 41-49.
4. Боровой С.Я. Книга в Одессе в первой половине ХІХ в. // Книга. Исследования и материалы. – 1967. – Т. 14. – С. 145-159.
5. Боровий С.Я. З історії суспільно-політичного життя в Одесі в першій чверті ХІХ ст. // Чорноморська комуна. – 1953. – 21 червня – С. 3.
6. Боровой С.Я. Мицкевич накануне восстания декабристов. Одесский период жизни А. Мицкевича (февраль-ноябрь 1825 г.) // Литературное наследство. – Т.60. – Кн.1. – 1956. – С. 411-474.
7. Боровой С.Я. Миницкий и Вегелин // Вопросы истории. – 1971. – №8. – С. 197-200.
8. Боровой С.Я. Армянская газета в Одессе. К истории издания «Вестник Армении» (1919-1920 гг.) // Историко-филологический журнал. – 1966. – №3. – С. 294-298.
9. Історіографічний словник: навч. посібник для студ. іст. фак. ун-тів / Посохов С.І., Куделко С.М., Зайцева Ю.Л. та ін.; За ред. Посохова С.І. – Х.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2004. – 320 с.

10. Соколянський М.Г. Долго и счастливо // Боровой С.Я. Воспоминания. – М., Иерусалим: Гешарим, 1993. – С. 5-17.
11. Боровой С.Я. Одеська академічна бібліотека ім. Менделе-Мойхер-Сфорима (С. Абрамовича) // Бібліологічні вісті. – 1926. – №4. – С. 96-99.
12. Боровой С.Я. Наукова бібліотека в сучасних умовах. – К., 1930. – 67 с.
13. Комаренко Н.В. Установи історичної науки в Українській СРСР (1917-1937 рр.). – К.: Наук. думка, 1973. – 171 с.
14. Боровой С.Я. К истории создания Одесского археологического института и его археографического отделения // Археографический ежегодник за 1978 год. – М., 1979. – С. 85-101.
15. Репіна Л. Інтелектуальна історія сьогодні: методи, проблеми, перспективи // Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки / Голов. ред. В. Смолій; відп. ред. І. Колесник. – Вип.1. – К.: Інститут історії України НАН України, 2005. – С. 89-106.

Анотація

В статті подається огляд результатів досліджень історика, присвячених соціокультурній історії Південної України та окреслюються перспективи їх подальшого використання.

Summary

The subject of the article is S.Y.Borovoy's regional studies. Author covers scientist's researchers concerning cultural and public history of the South of Ukraine. Also in the article turn attention to the perspectives of Borovoy's regional studies in modern history of Ukraine.